

Jak milujeme technické památky je název recenze sborníku Průmyslové dědictví – ve vzduchoprázdnu mezi profesionály a amatéry **Jany Machalické**.

Sborník Průmyslové dědictví – ve vzduchoprázdnu mezi profesionály a amatéry je tečkou za 5. ročníkem bienále Industriální stopy. Mapuje stav technických památek u nás z řady aspektů, ale resumé je jednoznačné: navzdory dílčím úspěchům je celkový stav spíš přehlídkou nenávratně ztraceného.

Bylo by zajímavé zdokumentovat, kolikrát se v souvislosti s industriálním dědictvím objevuje sousloví „boj za záchranu“. Jako by probíhala guerilla, v níž na jedné straně stojí altruisté, kteří si uvědomují význam tohoto dědictví, a na straně druhé skupiny lidí, jejichž motivace jsou vedeny snahou po jednoduchém a rychlém zisku. Rekonstrukce odmítají, protože pro ně znamenají na této cestě zdržení, nemilé komplikace. Developerům a investorům také nezřídkou jdou na ruku úřady na všech stupních, ministerstvo kultury, které může vyhlásit stavbu za památkový objekt, je liknavé, obce jakbysmet, ne-li huř. Čili druhá skupina má v ruce víc trumfů a především pro ni hraje čas, čím déle taková památka chátrá, tím větší je šance, že bude zbavena své často i pofiderní ochrany a definitivně zničena.

Co jsme si zbořili a co už našťěstí nezboříme

Příkladů takových přístupů najdeme na každém rohu dvanáct do tuctu, naposledy takový bezprecedentní postup uplatnila radnice Roudnice nad Labem, když dala strhnout část městského pivovaru z roku 1674, a přitom tuto monumentální a technicky náročnou stavbu projektoval slavný italský architekt Antonio Porta, který byl ve službách roudnických Lobkoviců. Kauza není pochopitelně jednoduchá, bez viny jistě nebude ani soukromý majitel objektu, dlíčí v zahraničí, ale stržení jedné části je postup, který jednoznačně otevírá cestu k definitivní demolici, a město se tím ani netají. A navíc situace, kdy chátrající stav nikdo neřeší a město a majitel svalují vinu jeden na druhého, je u nás zcela běžná.

Havarijní stav památky, jak známo, nespadne z nebe a je smutné, že za dvacet let od roku 1989 se zdevastovaly a zbořily desítky industriálních památek. O tom také pojednávala loňská výstava Co jsme si zbořili, která byla součástí bienále Industriální stopy. Přes sto třicet zničených objektů za toto období je tristní seznam, a zdaleka ne konečný. Nejhorším momentem v tomto procesu pak bývá zjištění, co památku nahradilo. Nezřídkou se takové seznámení s nástupnickým, zpravidla uniformním a předimenzovaným developerským projektem podobá ráně na solár, při níž mimovolně vytrysknou slzy.

I proto je v nové publikaci nejpříjemnější číst poslední oddíl, který popisuje úspěšné záchranné projekty z celé republiky. Často jde o iniciativy tvrdohlavců, kteří se nevzdávají, jsou ochotní věnovat čas, energii i vlastní peníze, přičemž výsledek není vždy jistý. Najdeme tu například příběh sklářské huti František v Sázavě. Ta je mimo jiné spojená s půvabnou knížkou Paměti babičky Kavalírové, v nichž manželka Františka Kavalíra Antonie popsala počátky této první sklářské hutě v regionu. O to, aby se huť zachránila, se postaral Josef Viewegh, někdejší zaměstnanec a starosta Sázavy – založil nadaci na její odkoupení a vložil

do ní půl milionu korun. To nestačilo, ale nadace obdržela další finanční a movité dary a momentálně se v odkoupené huti připravuje zřízení Národního centra sklářské kultury. Další vydařenou iniciativou je záchrana dvou železničních lokálních tratí na Jindřichohradecku, které se staly vítanou turistickou atrakcí. Od zkázy se podařilo uchránit i budovu nádraží v Ústí nad Orlicí z roku 1874. Občanské sdružení Nádraží nedáme! o ni bojovalo s městem pět let a petici nakonec podepsalo přes sedmáct tisíc lidí.

Odvrátit zkázu na poslední chvíli

Asi by stálo za úvahu, proč právě snaha zachránit technické památky je spojená s emancipací občanské společnosti, ale jak se ukazuje, je to často jediná cesta. Občanská sdružení vyvíjejí soustředěný tlak a dokážou prorazit tam, kde už se všechno jeví zabetonované bez sebemenší skulinky, nebo na poslední chvíli odvrátit zkázu. To je třeba případ sdružení, které usiluje o zachování architektonicky cenného areálu pivovaru v Buštěhradu a loni v listopadu na poslední chvíli zabránilo jeho demolici. Osud pivovaru je nadále nejistý, ale to nejhorší se odsunulo. Jedním z neatraktivnějších projektů, o který se stará občanská iniciativa, je i revitalizace pražské potrubní pošty z roku 1887. Unikátní památka měří pět kilometrů a fungovala ještě v 90. letech, povodně v roce 2002 její provoz prozatímne ukončily. Plánuje se, že po opravě se pošta představí veřejnosti.

Ve sborníku z výstavy najdeme i texty odkazující ke zkušenostem v zahraničí. I zde je ve vztahu k technickému dědictví zřetelné naše zpoždění za světem, nejen co se týče špatně fungující legislativy, ale také obecného vnímání průmyslových památek. Vždyť v Anglii vznikl jeden z největších areálů tohoto typu, Ironbridge Gorge Museum Trust, už v roce 1967. Je nezastupitelným svědectvím o průmyslové revoluci a dnes spravuje třicet šest památek na šesti čtverečních kilometrech a provozuje deset muzeí. U nás se v posledních pěti sedmi letech rapidně zvýšil zájem i odpovědnost společnosti. Bo-

hužel dvě třetiny obyvatel si stejně myslí, že nejlepší je každou továrnu bez provozu zbourat, a nikoho nezajímá, je-li náhodou perlou architektury. Až se změní myšlení lidí, bude každý odstřel technické památky politickým hazardem, který si každý rozmyslí.

[Lidové noviny, 13. srpna 2010]

Proč jsme přehnaně závislí na módní behaviorální ekonomii, a proč po ní žádáme řešení problémů, které řešit nedokáže. To je hlavní téma článku **George Loewensteina a Petera Ubella** s názvem **Nevýchovná ekonomie chování**.

Zdá se, že každý týden vyjde nová kniha nebo velký novinový článek, které ukazují, že bublinu na trhu nemovitostí či vzestup nákladů ve zdravotnictví pomohlo vyvolat iracionální rozhodování. Podobné postřehy čerpají z behaviorální ekonomie (ekonomie chování), stále populárnějšího oboru, který do ekonomie zavádí prvky psychologie a vysvětluje tak, proč lidé činí zdánlivě iracionální rozhodnutí, přinejmenším z hlediska měřítek tradiční ekonomické teorie a jejího důrazu na racionální rozhodování. Behaviorální ekonomie pomáhá vysvětlit, proč si například lidé málo spoří na důchod, proč se přejíždají a málo cvičí a proč si kupují neúsporné žárovky a spotřebiče. Díky pochopení příčin těchto problémů se behaviorální ekonomie zasloužila o řadu tvůrčích intervencí, které je řeší.

Obezita důsledkem nedostatku informací?

Také tento obor má však své limity. V době, kdy jej politici využívají k formulaci programů, začíná být zřejmé, že se po behaviorální ekonomii žádá, aby řešila problémy, k jejichž řešení není určena. V některých případech se dokonce zdá, že se behaviorální ekonomie používá jako politická berlička, jež politikům umožňuje vyhýbat se bolestným, zato účinnějším řešením zakořeněným v tradiční ekonomii.

Vezměme si například epidemii obezity v naší zemi. Módní odpovědi založenou na přesvědčení, že lepší infor-

mace mohou vést k lepšímu chování, je ovlivňovat spotřebitele prostřednictvím věcí, jako jsou štítky s uvedením kalorické hodnoty potravin – v zákonu o reformě zdravotnictví je například zakotven požadavek, aby řetězce restaurací uváděly u svých pokrmů množství kalorií. Štítky s uvedenými kaloriemi jsou dobrá věc, poněvadž by lidé měli vědět více o jídlech, která konzumují. Výzkumy však zjistily, že snaha města New York zveřejňovat počet kalorií má na rozhodování konzumentů velmi malý dopad.

Obezita není důsledkem nedostatku informací. Ekonomové spíše uvádějí, že vzrůstající obezitu lze dát do souvislosti s klesajícími cenami potravin, zejména nezdravých polotovarů. Chceme-li tedy s touto epidemií účinně bojovat, musíme změnit poměr ceny zdravého a nezdravého jídla – musíme například přestat dotovat kukuřici, čímž se zvýší cena kukuřičného sirupu s vysokým obsahem fruktózy, který se používá v limonádách. Současně bychom měli zvážit možnost zdaňování nezdravých potravin. Protože nám však chybí politická vůle změnit ceny nezdravého jídla, zaměřujeme se raději na chování konzumentů.

Případně se zamysleme nad střety zájmů v medicíně. Ačkoliv existuje spousta výzkumných prací dokazujících, že dárky farmaceutických společností, jež lékaři dostávají, pokrývají jejich rozhodování, nenašel lékařský establishment dostatek vůle, aby tyto špatně maskované úplatky zakázal – a nezapovídá je ani zákon o reformě zdravotnictví. Stejně jako v případě označování potravin zavádí tento zákon raději „ustanovení nažraného vlka a celé kozy“, podle něž budou veřejnosti zpřístupněny pouze informace o poskytnutých darech. Sňali jsme břemeno z farmaceutického průmyslu, který má ve své moci změnit způsob svého podnikání, a přenesli je na relativně neinformovaného a bezmocného zákazníka.

Tentýž přístup je patrný i na samotné reformě zdravotnictví. Zákon slibuje dosažení chvályhodného cíle – pojistit většinu Američanů. Avšak neřeší zásadnější problém nákladů ve zdravotnictví. Místo aby požadoval, aby

si jednotlivci sami platili drahé a neověřené zákroky, pokud se pro ně rozhodnou, snaží se snížit náklady propagačními motivačními programy odměňujícími zdravé chování. Prevence je bezpochyby vznešeným cílem – předejít rakovině plic je mnohem lepší než ji léčit. Snaha o zlepšení veřejného zdraví, ačkoli ji podpoří poznatky behaviorálních ekonomů, však pravděpodobně nebude mít velký dopad na náklady ve zdravotnictví. Studie ukazují, že i když preventivní medicína funguje, jen zřídka ušetří peníze.

Politici rozhodujte, neschovávejte se
Naše přehnaná závislost na behaviorální ekonomii se však neomezuje pouze na zdravotnictví. Návrh zákona o „galonech na míli“, který nedávno schválil Senát státu New York, si klade za cíl pomoci řidičům udělat si jasnější úsudek o spotřebě vozu, jež si kupují. Výzkumy ukázaly, že parametr „galonů na míli“ vede řidiče účinněji k uvědomění si reality spotřeby paliva než tradiční ukazatel počtu milů na galon.

Větší objem a lepší kvalita informací však neřeší podstatu problému: lidé jezdí ve velkých a energeticky neúsporných autech, protože je benzín stále relativně levný. Zvýšení spotřební daně z benzínu tak, aby jeho cena lépe vyjadřovala skutečné náklady jeho spalování, by mělo daleko větší efekt ve snížení spotřeby paliv – byť politicky mnohem bolestnější.

Podobně i britský premiér David Cameron nedávno povýšil behaviorální ekonomii na lék proti přílišné spotřebě energie ve své zemi, když se odvolal na podle něho pozoruhodné výsledky studie, která umožnila snížit spotřebu elektrické energie v domácnostech tím, že informovala spotřebitele, jakou mají spotřebu v porovnání se svými sousedy. Při bližším zkoumání však zjistíme, že lepší informace vedly podle testů programu ke snížení spotřeby energie o pouhých 1–2,5 procenta – a vzhledem k nadějím, jaké se do této metody vkládaly, je to dost skromný výsledek.

Porovnejme to s pravděpodobnými výsledky řešení zakořeněného v tradiční ekonomii: daň z uhlíku by okamžitě srovnala cenu energie s jejími sku-

tečnými náklady a nasměrovala tvůrčí sílu trhu k tomu, aby vyvinula čistší zdroje energie.

Behaviorální ekonomie by měla doplňovat zásadnější ekonomické intervence, nikoliv je nahrazovat. Pokud tradiční ekonomie naznačuje, že bychom měli mít větší cenový rozdíl mezi nápoji bez cukru a s cukrem, pak behaviorální ekonomie by mohla naznačit, zda by spotřebitelé zareagovali lépe na dotaci neslazených nápojů, nebo na daň z nápojů s přídavkem cukru.

Víc toho však nedokáže. Navzdory všem poznatkům není samotná behaviorální ekonomie životaschopnou alternativou k dalekosáhlým politickým přístupům, jež potřebujeme, abychom se mohli vypořádat s problémy naší země.

[Hospodářské noviny, 28. července 2010; © The New York Times Syndicate, 2010; George Lowenstein je profesorem ekonomie a psychologie na Carnegieho-Mellonově univerzitě. Peter Ubel je profesorem obchodu a veřejné politiky na Dukeově univerzitě a autorem knihy *Free Market Madness: Why Human Nature Is at Odds With Economics*]

Krise nekončí, vracíme se do propasti je název článku **Nourieho Roubinieho** – profesora ekonomie na Sternově obchodní fakultě Newyorské univerzity.

Jedna z interpretací finančních krizí říká, že v řadě událostí jde o „černé labutě“ – neplánované a nepředvídatelné zvraty měnící běh dějin. Já však ve své nové knize o finančních krizích – v *Crisis Economics* (Krizová ekonomika), která pojednává nejen o současné krizi, ale také o desítkách jiných, k nimž v průběhu dějin došlo napříč vyspělými i rozvíjejícími se trhy – dokládám, že finanční krize jsou naopak předvídatelnými „bílymi labutěmi“. Současné dění, druhé stadium globální finanční krize, nebylo předvídatelné o nic méně.

Krize jsou nevyhnutelným důsledkem hromadění makroekonomických, finančních a politických rizik a slabin: bublin aktiv, přílišného riskování a zadlužení, úvěrových boomů, uvolněných peněz, absence řádné kontroly a regulace finanční soustavy, hamiž-

nosti a rizikových investic činěných bankami a dalšími finančními ústavy.

Historie také ukazuje, že finanční krize mají tendenci časem mutovat. Krize podobné těm, jež jsme v poslední době snášeli, zprvu pramenily z přílišných dluhů a investic na dluh mezi aktéry soukromého sektoru – domácnostmi, bankami, finančními ústavy a firmami. To nakonec vedlo k opětovnému zadlužení veřejného sektoru, neboť fiskální stimulace a socializace soukromých ztrát – programy finančních sanací – zapříčinily nebezpečný nárůst rozpočtových deficitů a objemu veřejného dluhu.

Víkendová dramata

Takové fiskální stimulace a sanace sice snad byly nezbytné, aby se zabránilo proměně Velké recese ve Velkou hospodářskou krizi II, ale vršení veřejného dluhu na dluh soukromý s sebou nese vysokou cenu. V posledku je nutné tyto rozsáhlé schodky a dluhy zredukovat zvýšením daní a snížením výdajů a tato úsporná opatření – nutná, aby se předešlo fiskální krizi – obvykle krátkodobě zpomalují ekonomické oživení. Pokud se fiskální nevyváženosti neřeší výdajovými škrty a zvýšením příjmů, zbývají jen dvě možnosti: inflace, což platí pro země, které si půjčují ve vlastní měně a mohou své schodky monetizovat, anebo platební neschopnost, což platí pro země, které si půjčují v cizí měně a svou vlastní nemohou tisknout.

Události poslední doby v Řecku, Portugalsku, Irsku, Itálii a Španělsku nejsou tedy ničím jiným než druhou etapou současné globální finanční krize. Socializace soukromých ztrát a fiskální uvolněnost, jejichž cílem bylo stimulovat hroučící se ekonomiky, vedly k nebezpečnému nahromadění schodků veřejných rozpočtů a dluhů. Současná globální finanční krize tedy ještě není za námi. Naopak, dospěla do nové a nebezpečnější fáze.

Ostatně praktická definice finanční krize říká, že jde o událost, která politické činitele přinutí strávit dlouhý víkend snahou zoufale vyhlásit nový balíček finančních sanací, aby předešli národní a globální panice dřív, než se v pondě-

lí otevrou trhy. V uplynulých letech se při takovémto ponocování rozhodovalo o finančních výpomocích, jež potřebovaly soukromé firmy – Bear Stearns, Fannie Mae a Freddie Mac, Lehman Brothers, AIG, záchrany bank atd.

A ovšemže tato víkendová dramata nadále trvají, vždyť tvůrci politik EU a eurozóny nedávno strávili zoufalý víkend sestavováním záchranného balíčku nejen pro Řecko, ale i pro další slabé členy eurozóny. Vývoj je jasný: nejprve přišly záchrany soukromých firem a teď přicházejí záchrany záchrannářů – tedy vlád.

Výše těchto finančních výpomocí rychle narůstá. Během asijské finanční krize v letech 1997–1998 obdržela Jižní Korea od MMF záchranný balíček, který se tehdy považoval za velmi velký – 10 miliard dolarů. Jenže po záchranách Bear Sterns (40 miliard dolarů), Fannie Mae a Freddie Mac (200 miliard) a AIG (až 250 miliard) a po Programu sanace problémových aktiv na záchranu bank (700 miliard) nyní přichází matka všech finančních výpomocí: bilion dolarů ze zdrojů Evropské unie a Mezinárodního měnového fondu na záchranu otrěsených členů eurozóny. Miliarda dolarů bývala hodně peněz, leč „novým normálem“ je teď bilion, anebo – abychom parafrázovali román a film *Ďábel nosí Pradu* – bilion je nově jako deset miliard!

Vlády, které vypomohly soukromým firmám, teď samy potřebují pomoc. Co se ale stane, až v Německu a mezi dalšími disciplinovanými věřiteli – z nichž dnes mnozí patří k rozvíjejícím se trhům – vyšumí politická ochota takové záchrany financovat? Kdo pak finančně podrží vlády, jež sanovaly soukromé banky a finanční instituce? Mechanismus našeho globálního dluhu čím dál tím víc připomíná pyramidovou hru.

Toxické léky

Vhodný lék, jehož použitím se předejde vykojení fiskálního vlaku, je dobře známý. Ale hlavní překážka fiskální konsolidace a kázně spočívá v tom, že slabým vládám po celém světě schází politická moc a ochota zavádnout úsporná opatření. Patová situace

ve Washingtonu a v Kongresu Spojených států dokládá chybějící spolupráci politických stran, jíž je k vyřešení amerických fiskálních potíží zapotřebí. Ve Velké Británii „zamrzlý“ parlament vyústil v koaliční vládu, pro niž bude těžké zavádět fiskální kázeň.

V Německu kancléřka Angela Merkelová po záchraně Řecka prohrála v klíčových zemských volbách a Japonsko má slabou a neúspěšnou vládu, která vyvolává dojem, že si nepřipouští problém, jenž před ní stojí. V samotném Řecku dochází v ulicích k výtržnostem a v továrnách se stávkuje; v ostatních zemích ohrožené skupiny PIIGS (Portugalsku, Irsku, Itálii a Španělsku) bude fiskální kázeň politicky a sociálně bolestivá. Politické překážky tak mohou znemožnit zavedení úsporných opatření a strukturálních reforem.

„Krizová ekonomika“ s námi tudíž zůstane nadlouho. Aktuální finanční krize za námi ještě není, a co je horší, medikament, který se k její léčbě používal, byl možná zčásti toxický. Pacient po něm, zdá se, zeslábl a je závislejší na nebezpečných látkách. A také je méně odolný vůči novým virovým kmenům, jež se v některých případech mohou nakonec ukázat jako osudné.

[Hospodářské noviny, 19. května 2010; © The Project Syndicate, 2010]

Problematice ekonomické krize je věnována esej **Petra Robejška** s názvem **Historie se neopakuje!?**

Píše se rok 1910. Amerika je nejsilnější světová mocnost, Čína se rychle otevírá světu, Rusko zaznamenává silný hospodářský růst a obě země jsou i politicky stále důležitější. Objem světového obchodu se již po léta zvyšuje, mobilita kapitálu a zboží roste, finanční průmysl je téměř neregulován, inflace je nízká a trhy se rychle rozvíjejí. Pozdější nositel Nobelovy ceny za ekonomii Norman Angell vydává knihu o tom, že hospodářské zájmy velmocí jsou tak úzce provázány, že válka je nesmyslná.

Až potud byla situace před sto lety velmi podobná dnešku. V roce 1914 však začala první světová válka a s ní oddělení trhů, růst cen, hospodářská kri-

ze nejdůležitějších ekonomik, blokáda technologického pokroku a strmý pokles konzumu. V Číně vypukla občanská válka a v Rusku revoluce.

Ale historie se přece neopakuje! V roce 2010 přibývá zakázek a burzy nadějně bublají. Většina pozorovatelů chce věřit, že globální krize je u konce. Prý postačí, když se stát postará o nízké daně, méně byrokracie, více veřejných zakázek a o liberalizaci trhu práce. Bratrstvo „neviditelné tržní ruky“ na oplátku zařídí prospěch celé společnosti.

Historie se sice (možná) neopakuje, ale stejně jako před sto lety i dnes existuje globální mocenská nerovnováha. Tehdy její dosažení trvalo skoro půl století a dvě světové války. I dnes je na špičce světa tlačenice velmocenských patriarchů a jejich nedočkavých dědiců. G-sedmička byla právě nahrazena G-dvacítkou a kdekdo tuto multipolaritu chválí. Málokdo však domýšlí, jak důležité a složité je, aby multipolární svět dospěl k rovnováze.

Mnozí komentátoři a všichni (vládnoucí) politici přehlížejí hlubší příčiny aktuální krize, a tím i skutečnost, že za momentální hospodářské oživení vděčíme především krátkodobým vlivům. V tomto eseji chci doložit tezi, že (snad končící) krize finančního průmyslu je pouhou mezihrou v přiosťující se globální krizi. Nevím, která rozbuška vyvolá její příští vyvrcholení, popíši však čtyři nejdůležitější příčiny globální krize a načrtnu opatření, která by bylo radno uskutečnit, chceme-li, aby se historie doopravdy neopakovala.

BP je jako EU

Ať již jde o prosperitu firem, spolupráci států, odvrácení klimatických změn, světový obchod nebo regulaci finančního průmyslu – standardní odpověď zní pouze „think big“. Tato bezmezná víra v zázračné účinky velkoplošných řešení se podobá „univerzálnímu bolehooji“ z Twainova humoristického románu o Tomu Sawyerovi. Ve skutečnosti je to nejnebezpečnější mýtus současnosti a první příčina globální krize. Od konce „studené války“ přestalo politické rozdělení světa bránit uskutečnění titánských snů politiků a podnikatelů. Nový svět bez hranic sliboval netušené možnosti růstu moci a zisku. Brzy se však ukázalo, že zvětšení nepřináší zákonitě zlepšení. Firma BP

se nyní zrovna dosti úspěšně pokouší o harakiri na otevřené scéně a dokazuje, že velikost snižuje efektivnost a zvyšuje riziko sebezničení. Do disfunkčnosti přebujelý finanční průmysl se opírá o spekulativní hodnotu svých aktiv a připomíná smrti pohrdající zombie, spoléhající na okamžitou transfuzi ze státní tiskárny cenin.

NATO a EU jsou příklady organizací, které přijímají kdekoho výměnou za svou akceschopnost. Stav EU dokumentuje reálnou zátěž koordinačních a organizačních nákladů, které rostou s velikostí společenství, a pouze pomyslné výhody jeho velikosti. Vývoj v NATO dokládá expanzi obranného spolku do bezbrannosti a bankrotující eurozóna je seskupením, které dokonce přímo ohrožuje své členy.

Teoreticky mají velkoprostorová řešení nepochybně výhody, které však jsou stejně nepochybně prakticky nedosažitelné. Velkoplošné smluvní a organizační struktury reálný svět pouze – po způsobu Christa, onoho uměleckého „baliče“ různých budov – obehnou předivem ctižádostivých záměrů, jenže nezaručí jejich uskutečnění. Ve velkých politických nebo hospodářských organizacích jsou elity příliš vzdáleny od míst, kde má být jejich vůle uskutečňována. V důsledku toho nemohou ani postihnout specifické podmínky a zájmy na nižších úrovních, ani důsledně kontrolovat provádění svých rozhodnutí. Nezávládnutelnost velkých organizací je nevitáný důkaz toho, že jim jejich tvůrci nerozumějí. Zamořený Mexický záliv je stejně jako bankrotující eurozóna příkladem agresivní bezmocnosti politických a hospodářských elit.

Jsme sice schopni vytvořit bludiště firemních konglomerátů, spolky větvíci se do nezávazna a transakční matrice rozplývající se v matematickém univerzu, ale nejsme schopni je ovládat. To, co je momentálně eufemisticky označováno za hospodářskou krizi, je spíše nahromadění řady selhání a spontánních rozpadů příliš velkých hospodářských a politických celků – malátnost a vymírání v Jurském parku.

Západ v defenzivě

V politickém opojení na počátku devadesátých let se zdál triumf západ-

ního modelu úplný a konečný. Dvacet let poté nelze přehlédnout, že se Západ prosadil jen z poloviny a toto polovičaté vítězství se obrací proti němu. Pouze zásady tržní ekonomiky se rozšířily po celém světě. Právo na soukromé vlastnictví, smluvní svoboda, volná výměna zboží a další principy, které západní demokracie musely po desetiletí bránit proti komunistickým diktaturám, dnes ekonomicky i politicky prospívají zejména nedemokratickým režimům. Stěžejní zásady tržní ekonomiky dosahují v těchto státech vysoké účinnosti především proto, že je nebrzdí demokratické svobody. Autoritářské politické systémy se naprosto ideálně doplňují s nekompromisní logikou tržně-ekonomické maximalizace zisku.

„Globalizace“ politických svobod, druhý díl domnělého západního triumfu, se nekonala. Lidská práva, tajné volby a svoboda tisku se vrátily pouze do několika málo evropských zemí, které Rusko po druhé světové válce Západu odcizilo.

A tak dvacet let po pádu komunismu dochází k soupeření mezi demokratickými a nedemokratickými tržními ekonomikami. V Číně a v Rusku není o autoritářské podstatě vládnutí žádných pochyb. Ale i Brazílie, Indie a arabské státy jsou v nejlepším případě v předdemokratickém stadiu; ve skutečnosti je ovládají různá oligarchická seskupení.

Tyto země mohou bez obtíží manipulovat národní měnu a zvýhodnit tak export, podporovat nelegální kopírování cizích výrobků, zestrátnit vlastnictví domácích i zahraničních investorů nebo používat nerostné zdroje jako mocenský nástroj. Jejich hlavní výhodou však je nízká úroveň sociálněpolitických standardů, a tím i pracovních nákladů. Mnohé nedemokratické tržní ekonomiky vykořisťují vlastní obyvatelstvo a získávají tak pro své produkty konkurenční výhody a pro své vlády rostoucí moc.

Autoritářské režimy si s výzvami světa bez hranic snáze poradí. Demokratické omezování nebrání jejich vládám rychle rozhodovat a rezolutně jednat. Druhou příčinou pokračující globální krize je tedy skutečnost, že autoritářské režimy jsou v dnešním bezmezném světě schopny nasadit svůj hospodářský po-

tenciál účinněji než západní demokracie a využít z toho plynoucí politické posílení státu při soupeření o globální nadvládu. Vítězné demokracie se ocitly v defenzivě.

Historie se sice (snad) neopakuje, ale stejně jako před sto lety je i dnes nejdůležitější výzvou mocenská nerovnováha. I dnes okolo trůnu brousí mnoho adeptů a jejich pořadí je nejasné. Destabilizující následky má přitom jak zisk, tak ztráta moci. Jedni totiž jen obtížně zpracovávají svůj příliš bouřlivý mocenský vzestup a jiní se za žádnou cenu nechtějí smířit se svým sestupem. Obojí ztěžuje – stejně jako před sto lety – dosažení rovnováhy.

Ninjas na útěku

Kdo dokáže získat půjčku na dům, i když nemá ani stálý příjem, ani záruky? No přece ninjas (zkratka pro „no income, no job, no assets“), k nimž patří kupříkladu zákazníci hypotečních bank Fannie Mae a Freddie Mac. Americké vládě mnozí předhazují, že finanční krizi vyvolala právě lehkověrnost těchto institutů, jimž naletěli bezelstní a důvěřiví investiční bankéři.

Teatrálně pohoršení kritici však pomíjejí možnost, že by se dobročinnost obou (americkým státem kontrolovaných) hypotečních bank dala vysvětlit i jinak. Co když je Washington používal jako nástroje k udržení vysoké úrovně privátní spotřeby? Nebyl snad americký konzumní sen po desetiletí pohonem světové konjunktury?

Pro vývoj posledních tří desetiletí je příznačná úporná a nepřilíš úspěšná snaha vlád všech rozvinutých zemí udržet vysokou úroveň masového konzumu. Třetí opomíjená příčina pokračování globální krize je totiž trvalé (nikoliv pouze konjunkturálně dočasné) oslabování poptávky v západním světě. Že konzumní hlad nelze ukojit? Snad, ale nezáleží jenom na tom, co všechno lidé chtějí, nýbrž i na tom, zdali je ekonomický systém nastaven tak, aby si na své konzumní sny mohli vydělat. Právě v rozvinutých západních společnostech totiž dlouhodobě ubývá pracovních míst, která uživí průměrně nadané lidi. Ti z nich, kdo práci mají, vydělávají reálně stále méně, musí pracovat do vyššího věku, a přesto jim ve stáří hrozí chudoba. Stále dražší zdravotní a sociální systémy omezu-

jí možnosti masy spotřebitelů oddat se konzumnímu opojení.

Podnikatelé reagují na prázdnotu v peněženkách rostoucího počtu zákazníků po svém; zkracují životnost produktů, rychle střídají modely a usnadňují konzum na dluh. Zdaleka nejúčinnějším prostředkem výrobců k podpoře odbytu je zlevňování nabízeného zboží. Jeho důsledkem je však buď pokles jejich vlastních zisků, nebo přesun produkce do zemí s nižšími výrobními náklady. Druhá metoda je nejen atraktivnější, ale bezmezný svět ji dokonce přímo vnucuje coby snadnou možnost maximalizace zisku. Odliv „drahých“ pracovních míst ze západních zemí sice zlevňuje výrobky, avšak spláchně i mnohé zákazníky, kteří by si levné zboží měli koupit.

V globalizované ekonomice, poháněné snahou o bezmeznou maximalizaci zisku pomocí permanentního snižování nákladů, ztrácí rostoucí počet průměrných lidí naději i na udržení stávající životní úrovně. Přesto se většina obyvatel i nadále řídí konzumním ideálem. Slib blahobytu je prvním příkazáním nepsané společenské smlouvy mezi vládami a občany západních zemí. S tím, jak se postupně vypařuje jeho věrohodnost, vychází najevo, jak ultimativní význam pro politickou stabilitu západních zemí má. Rostoucí státní zadluženost tudíž není v žádném případě výlučně důsledkem rozchazivosti byrokratických aparátů, nýbrž mnohdy i sebezáchovným reflexem k udržení politické stability země vystavené současně diktátu bezmeznosti zisku i konzumu.

Ve světě bez hranic jsou vlády západního světa nuceny stále masivněji vyrovnávat chybějící poptávku pomocí sociálních výdajů, a nepřímou tak subvencovat rovněž soukromý sektor. Odměnou se jim dostane kázání o ctivosti spořivosti ze strany těch pozorovatelů, kteří sice perfektně ovládají kupecké počty, ale jinak vůbec nic jiného.

Že by totiž vyrovnané státní rozpočty, radikálně snížené zadlužení a daňové úlevy usnadnily podnikatelské investice tak, že by následný ekonomický růst razantně posílil masovou poptávku v rozvinutých ekonomikách? Ach, má svatá prostoto! – Skutečný život vypadá jinak.

Za hranicemi růstu

Vlády západních států raději statečně podklesávají pod váhou konjunkturálních balíčků, než aby národům sdělily, že ekonomický růst dále neporoste. Globalizátoři však mají řešení. Jsou si jisti, že oslabení růstu v západních zemích vyrovná jeho posílení v růstových ekonomikách, jako je třeba skupina BRIC (Brazílie, Rusko, Indie, Čína). Modernizace a rostoucí spotřeba konzumně vyprahlých rozvojových zemí prý na desetiletí zavlaží skomírající bonsaj západního růstu. Bylo by chybou se na to spolehnout.

Německo je sice vicemistrem světa v exportu, přesto vznikají dvě třetiny hrubého národního důchodu díky domácí poptávce; pouze jednu třetinu přichodí vývoz. Chtějí-li západní země dosáhnout vyššího hospodářského růstu, tak jim export pomůže, ale rozhodující je (bohužel oslabující) domácí poptávka.

A ještě významnější je následující skutečnost. Konzumní ráj je ve snech milionů průměrných Indů a Číňanů vybaven mopedy, miniauty, dostatkem základních potravin, teplou a studenou vodou a střechou, která není z vlnitého plechu. Přidaná hodnota těchto produktů není dost vysoká na to, aby mohla financovat blahobyt západních zemí. Tím spíše, že se většinou a stále více jedná o výrobky, které si mohou rozvojové země samy nabízet navzájem.

Jestliže tedy západní ekonomiky nebudou růst především na základě své domácí poptávky, tak se možnosti konzumovat zboží z rozvojových zemí sníží a s nimi klesnou i jejich vlastní šance vyvážet do těchto globálních růstových center. Státy skupiny BRIC totiž potřebují západní země především jako výnosné exportní trhy. Import ze západních zemí je tudíž zaměřen na ty branže a produkty, které slibují posílení exportu zpět do těchto rozvinutých zemí. Když z hlediska rozvojových zemí poklesnou šance vyvážet na výnosné západní trhy, poklesne i ochota dovážet z rozvinutých zemí jejich nákladné stroje.

Tento vývoj je velmi pravděpodobný, protože hlavním cílem zemí skupiny BRIC není růst mezinárodní výměny zboží jako takové, nýbrž rozvoj vlastní ekonomiky. A tak napodobí ty západní výrobky, které si samy nevymyslí,

a domácí poptávku směřují k vlastním producentům – třeba tím, že komplikují importy spotřebního zboží z vyspělých zemí. Kdo chce, ten vidí zřejmé příznaky oslabování win-win efektu, tedy blahodárného efektu pro všechny zúčastněné, který byl globalizaci dosud připisován.

Ale to není všechno. Čtvrtou příčinou pokračující globální krize je skutečnost, že rozvojové země nemohou ani dělbou práce mezi sebou, ani dělbou práce s rozvinutými ekonomikami dosáhnout západní úrovně blahobytu. Brazílie, Rusko, Indie nebo Čína sice dosud mají nenasyčený vnitřní trh a v tom se podobají dnešním rozvinutým zemím v jejich dynamické růstové fázi, chybějí jim však další tři výhody, které měly zhruba do 70. let západní země: totiž levné suroviny, levné cizí pracovní síly a nadvláda v mezinárodních organizacích regulujících obchod a finance.

Za těchto okolností nemůže globalizace vést k tomu, aby všichni důležití hráči dosáhli srovnatelné úrovně blahobytu. Rozvojové země mohou rozvinuté státy dohnat jedině tehdy, když se západní demokracie smíří s tím, že z množství globálně vznikajícího blahobytu budou dlouhodobě dostávat menší díl, a dokonce i ztrácet část toho, čím již disponují. To je politicky vyloučené, ledaže připustíme možnost vzniku postmateriálních asketických ekodiktatur v západním světě.

Zavrhaný, a přesto všemi praktikovaný protekcionismus je prvním zřetelným dokladem krize mezinárodní obchodní výměny a zosťující se konfliktní konstelace mezi růstovými a rozvinutými ekonomikami ohledně „spravedlivého“ rozdělování výnosů globalizace.

Píše se rok 2010

Amerika je nejsilnější světová mocnost, Čína se rychle otevírá světu, Rusko zaznamenává silný hospodářský růst a obě tyto země jsou i politiky stále důležitější. Objem světového obchodu se již po léta zvyšuje, mobilita kapitálu a zboží roste, finanční průmysl je téměř neregulován, inflace je nízká a trhy se rychle rozvíjejí.

Globální krize, jejíž hlubší příčiny zkoumal tento esej, se stejně jako před sto lety projevuje coby silící tlak k fragmentaci bezmezného světa. Vý-

robní a organizační struktury se dosud – s cílem maximalizace zisku a moci – podřizují diktátu účinnosti a neustále se zhušťují. Diktát totiž zní: s nižšími náklady dosáhnout více. Ze stejných důvodů jsou tyto struktury zároveň rozšiřovány po celé zeměkouli. Výsledkem oněch dvou protirečivých procesů je nezvládnutelná komplexnost světa bez hranic. Poučení, které však hospodářské a politické elity z dosavadních erupcí globální krize pořád ještě nehodlají vyvodit, zní: Řídit dokážeme pouze to, čemu opravdu rozumíme.

Bylo by svrchovaně nutné snížit velikost a složitost organizací sloužících k dosahování politických a ekonomických cílů na tu úroveň, kterou jsme schopni myšlenkově obsáhnout a mocensky zvládnout.

Mnohé nasvědčuje tomu, že k tomu stejně dojde. Éra globalizace končí a jedná se pouze o to, za jakých okolností se tak stane. Buď se pokusíme znovu – s přistříženými křídly dočasněho konjunkturálního oživení – plachtit vstříc další spontánní krizové erupci, anebo se podřídíme tendenci k fragmentaci a pokusíme se oslabit vliv skutečných příčin globální krize.

Jelikož se stále znovu ukazuje, že se problémy na nadnárodní úrovni neřeší, nýbrž jen rétoricky zastřešují, je stabilizace globální situace dosažitelná nejspíše přes specifická, národní řešení; pomalu, ale jistě.

Před sto lety nastupovaly nové mocnosti a chtěly se prosadit v globální mocenské hierarchii. Trvalo to až do poloviny minulého století a stálo to dvě světové války, než se situace stabilizovala. Cenou za následující období relativní rovnováhy bylo rozdělení světa na dva mocenské regiony. Aby se historie po sto letech skutečně neopakovala, je třeba nalézt pro svět rozhraní od pádu hranic před dvaceti lety novou mocenskou rovnováhu. Globální soulad dnešních adeptů dominance v multipolárním světě je pouhou iluzí, kdežto jejich promyšlené a odstupňované oddělení sice není optimálním, zato však proveditelným řešením.

[MF Dnes, příloha Víkend – Kavárna, s. 38-41; 7.-8. srpna 2010]

-tb-

Celostátním vítězem soutěže vesnice roku 2010 jsou Ratměřice

Ministr pro místní rozvoj Kamil Jankovský vyhlásil v sobotu 11. září v Luhačovicích výsledky celostátního kola letošního ročníku soutěže Vesnice roku. Vítězem se stala obec Ratměřice na Benešovsku ve Středočeském kraji, která kromě titulu „Vesnice roku 2010“ získá dotaci v celkové výši až dva miliony korun.

Vítězná obec má necelých 260 obyvatel a starosta Viktor Liška toto umístění komentoval slovy: „Je nás málo, ale všichni jsme do toho šli naplno. Věřím, že v té velké konkurenci bylo hlavně cítit, že do toho každý Ratměřičan dává i své srdíčko.“

Na druhém místě se umístila Obec Koloveč z Plzeňského kraje. Ta získá dotaci až 1,9 milionu korun. Třetí v pořadí – obec Hlavnice z Moravskoslezského kraje – bude odměněna dotací až 1,8 milionu korun.

Soutěž byla vyhlášena 2. března 2010 v Praze a jejího letošního 16. ročníku se zúčastnilo rekordních 361 obcí. V jednotlivých krajích proběhla nejdříve krajská kola, ze kterých vzešlo 13 vítězů. Vítězné obce krajských kol byly pak od 30. srpna do 5. září navštíveny a hodnoceny celostátní hodnotitelskou komisí.

Soutěž Vesnice roku je každoročně vyhlášována od roku 1995 a výrazně podporuje aktivity obcí, jejichž představitelé a občané zvelebují svůj domov, rozvíjejí místní tradice a společenský život v obci.

Více informací o soutěži najdete na stránkách soutěže www.vesniceroku.cz.

[Tisková zpráva MMR z 16. 9. 2010. Dostupné na: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2010/Celostatnim-vitezem-souteze-Vesnice-roku-2010-jsou>>]

MMR uveřejnilo svůj profil zadavatele jako první v ČR

Ministerstvo pro místní rozvoj uveřejnilo 16. září 2010 jako vůbec první veřejný zadavatel v ČR svůj profil zadavatele pod názvem „E-ZAK – profil zadavatele MMR“ v Informačním systému o veřejných zakázkách.

Na uvedeném profilu bude ministerstvo uveřejňovat všechny výzvy v rámci ministerstvem vyhlášených zjednodušených podlimitních řízeních. Ministerstvo tím jde příkladem při posilování transparentnosti zadávání veřejných zakázek. V rámci uveřejňovacího systému postupně vznikne přehledný seznam profilů všech zadavatelů, kteří budou realizovat zjednodušená podlimitní řízení v souladu s platnou legislativou.

Uchazeči o veřejné zakázky tak získají jednotný přístup ke všem vyhlášeným zakázkám ve zjednodušených podlimitních řízeních. „Veřejné profily zadavatelů veřejných zakázek urychlí a zjednoduší proces zadávání a zároveň zvýší transparentnost tendrů“, uvedl ministr pro místní rozvoj Kamil Jankovský.

Nabytím účinnosti novely č. 179/2010 Sb. zákona o veřejných zakázkách č. 137/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů (ZVZ), totiž vznikla od 15. září 2010 nová povinnost veřejného zadavatele spočívající v uveřejnění svého profilu zadavatele v Informačním systému podle § 157 před zahájením zjednodušeného podlimitního řízení.

Další podrobnosti naleznete ve stanovisku MMR na Portálu veřejných zakázek: <http://www.portal-vz.cz/Aktuality/Zjednodusene-podlimitnim-rozeni-a-profil-zadavatel>.

[Tisková zpráva MMR ze 17. 9. 2010. Dostupné na: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2010/MMR-uvzejnilo-svuj-profil-zadavatele-jako-prvni-v-cr>>]

Prioritou ČR bude vyjednat s Evropskou komisí výhodné dotační podmínky po roce 2013

Začátkem září poprvé jednala na Ministerstvu pro místní rozvoj Parla-

mentní konzultační skupina. Zástupci ministerstva, Parlamentu a Senátu se shodli, že pro jednání o podobě budoucí kohezní politiky a vyjednávání programového období po roce 2013 bude pro Českou republiku klíčové jasně definovat priority, podložené kvalitními a silnými argumenty.

Založení konzultační skupiny je společná iniciativa ministerstva a poslankyně Kristýny Kočí, která je poradkyní ministra pro místní rozvoj v záležitostech EU. Cílem konzultací je rozšířit odbornou diskusi v oblasti přípravy budoucí kohezní politiky EU na politickou úroveň. Ministerstvo zapojilo do příprav na příštím programovém období i odbornou veřejnost.

„Příprava kvalitního čerpání evropských fondů po roce 2013 vyžaduje spolupráci odborníků a politiků. Proto jsme do diskuse přizvali poslance a senátory“, informoval 1. náměstek ministra pro místní rozvoj Daniel Braun, který skupinu povede.

„Debatu ministerstva se zástupci Parlamentu vítám. Evropské fondy jsou pro českou ekonomiku mimořádně významné. Proto je kvalitní příprava budoucího systému odbornou a politickou výzvou“, vysvětlila Kristýna Kočí, která je místopředsedkyní konzultační skupiny. Kristýna Kočí zároveň dodává „dnešní diskuse zřetelně potvrdila zájem a chuť se na této koncepční práci podílet“.

Parlamentní konzultační skupinu MMR tvoří poslanci Jiří Bauer a František Novosad z Výboru pro evropské záležitosti. Výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj je zastoupen poslanci Stanislavem Polčákem a Jiřím Petřem. Senát zastupují Luděk Sefzig a Václav Koukal z Výboru pro záležitosti Evropské unie a dále Karel Šebek a Petr Vícha z Výboru pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí.

[Tisková zpráva MMR z 1. 9. 2010. Dostupné na: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2010/Prioritou-CR-bude-vyjednat-s-Evropskou-komisi-vyho>>]